TIPURI ARHAICE DE TEME NOMINALE PĂSTRATE ÎN PROTOSLAVA TÎRZIE [1])

DE

V. ROTUNDU

Universitatea „Al. I. Cuza", Iași

Limba slavă comună se caracterizează printr-o mare varietate de tipuri de declinare a numelui moștenită din protoindo-europeană. De altfel, în sistemul de declinare al protoslavei se fac simțite urmele unor particularități mult mai vechi, proprii și altor limbi indo-europene ca sanscrita, greaca veche, latina, gotica etc. După cum se știe, formele cazuale în aceste limbi se caracterizează printr-o structură trimembră: rădăcină, sufix tematic și flexiune cazuală. În funcție de caracterul elementului tematic, lipsa sau prezența lui, substantivele se grupau în tipuri de declinare. Se presupune că într-o epocă mult mai îndepărtată aceste tipuri de declinare au apărut și au existat ca un fenomen viu, oglindind împărțirea în grupuri semantice a înseși noțiunilor exprimate prin numele respective. Principiul după care se făcea această împărțire nu ne este cunoscut. „Pentru noi — scrie L. P. Iakubinski — este clar numai faptul că la baza împărțirii inițiale a numelor în grupe de declinare trebuie să fi stat un anumit principiu semantic, un conținut oarecare, a cărui formă de exprimare au și fost diversele noastre teme nominale de declinare" [2]). Această presupunere pare să fie confirmată într-o anumită măsură de faptul că în limbile indo-europene vechi se mai întîlnesc încă resturi ale unor tipuri de declinare limitate în ceea ce privește sfera semantică a substantivelor respective. Cf. în acest sens declinarea temelor în *-r* care include în sanscrită, de exemplu, substantivele nomina agentis de tipul *dātar* (cf. lat. *dator*, gr. v. δώτωρ), *sthātar* (cf. lat. *stator*), *damitar* (cf. lat. *domitor*), *janitar* (cf. lat. *genitor*), precum

1) Cu prilejul celui de al IV-lea Congres internațional al slaviștilor (Moscova, septembrie 1958) Comitetul slaviștilor sovietici a alcătuit un chestionar asupra principalelor probleme ale lingvisticii slave. Acest chestionar, în alcătuirea căruia s-a ținut seama și de propunerile unor comitete naționale ale slaviștilor, cuprindea 30 de întrebări printre care figura și chestiunea „Care tipuri arhaice de teme nominale s-au păstrat în perioada tîrzie a istoriei limbii protoslave"? Răspunsurile primite din partea specialiștilor sovietici și străini au fost publicate într-un volum intitulat Сборник ответов на вопросы по языкознанию, apărut în zilele Congresului. La întrebarea menționată nu s-a primit nici un răspuns. În cele ce urmează vom încerca să aducem unele contribuții la elucidarea acestei probleme complexe și actuale și, mai ales, să subliniem caracterul arhaic al unor tipuri nominale din protoslava tîrzie.

2) Л. П. Якубинский, История древнерусского языка, Moscova, 1953, p. 165.

și cuvinte ce arată o înrudire și care se deosebesc foarte puțin în ceea ce privește declinarea de tipul nomina agentis. Cf. scr. *mātar*, gr. v. μήτερ, lat. *mater*, v. engl. *mōdor*, v. germ. *muoter*, lit. *motẽ*, r. v. мати; scr. *duhitār*, av. *dugdar*, gr. v. θυγάτηρ, arm. *dustr*, got. *dauhtar*, germ. v. *tohter*, lit. *duktẽ*; scr. *pitar*, lat. *pater*, germ. v. *fater*, engl. v. *faeder* etc. În protoslavă o asemenea categorie o reprezintă temele în *-ęt*, care cuprind substantive ce arată nume de ființe tinere, de exemplu, v. sl. тєлѧ (r. v. теля), осьлѧ, агнѧ [3]).

Elementele tematice prin care se defineau tipurile nominale de declinare, în decursul dezvoltării istorice a balto-slavei și chiar în perioada timpurie a slavei comune, apar destul de clar din punctul de vedere al separării lor în structura morfologică a cuvîntului, însă nu mai prezintă aceeași claritate în ceea ce privește semantica. Însăși compararea numelor slave cu numele înrudite din punct de vedere etimologic din alte limbi indo-europene nu permite o definire precisă a granițelor semantice ale claselor nominale caracterizate prin indicii corespunzători. Stratificările ulterioare au distrus parțial vechile limite încă pe terenul protoindo-europenei, proces care s-a continuat și în slava comună.

În afară de aceasta, în protoslavă se conturează tot mai mult tendința de grupare a substantivelor în tipuri de declinare în funcție de genul gramatical. În felul acesta se realizează o legătură mult mai strînsă între clasificarea substantivelor după elementul tematic și cea după gen. Astfel, pe terenul protoslavei tîrzii substantivele братъ și сестра în funcție de genul gramatical trec la tipul de declinare în *-ŏ* și, respectiv, *-ā* [La origine aceste substantive reprezentau teme consonantice — în *-r*; Cf. i.e. **bhrā́tēr*, scr. *bhrā́tar*, gr. v. φρά́τηρ, toh. A. *pracar*, toh. B. *procer*, lat. *frāter*, germ. v. *brōthar*, lit. *broter -ẽlis* (dimin.), v. sl. братръ; i.e. *sụésor* [4]), scr. *svásā, svásar-*, av. *xvaṅhar-*, lat. *soror*, got. *swistar*, germ. *Schwester*, arm. *khoyr* (*<* swesōr >* khehur, * kheur > khoyr*) [5]), lit. *sesuõ*, gen. *sesẽrs*]. Totuși, în limbile indo-europene vechi sînt foarte numeroase abaterile de la această tendință. Cf., de exemplu, lat. *ulmus, humus, pirus*, (substantive feminine incluse în decl. II) sau gr. v. παρθένος, γέρανος, νῆσος. Aceeași situație poate fi întîlnită și în limbile slave. Cf. substantivele masculine din tipul de declinare în *-ā*.

Fără îndoială, tendința substantivelor de a se grupa în tipuri de declinare după genul gramatical se manifestă și mai clar în slava comună, mai ales în perioada ei tîrzie. Numai așa se poate explica faptul că toate substantivele de genul feminin, indiferent de tipul de declinare, au terminații asemănătoare la instr. sg. Cf., de exemplu, женою, костью, матерью ș.a.m.d. Astfel, încep să se contureze tot mai mult două tipuri de declinare: masculină și feminină.

3) Vezi și В. В. Иванов, Развитие грамматического строя русского языка Moscova, 1960, p. 18.

4) K. Brugmann indică forma i.e. **sụosor*. Vezi discuția lui О. Н. Трубачев, История славянских терминов родства, Edit. Acad. de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1955, p. 64—65.

5) Vezi A. Meillet, *Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes*, ed. II-a, Paris, 1908, p. 234.

În acest fel, ca rezultat al dezvoltării diferitelor tipuri ale abstracției gramaticale, vechile clase semantice s-au transformat în tipuri gramaticale.

Dar chiar și aceste tipuri de declinare, care se definesc prin caracterul elementului tematic și stabilite atît pentru rusa veche, cît și pentru vechea slavă, în fond nu mai caracterizează sistemul limbii celor mai vechi monumente scrise și nici chiar perioada imediat premergătoare apariției diferitelor limbi slave pentru simplul motiv că acum elementul tematic nu mai este simțit ca atare. Ele sînt caracteristice numai pentru o anumită fază a slavei comune, și anume pentru perioada timpurie a acestei limbi, adică înainte de acțiunea legii silabelor deschise și fenomenelor ce decurg din această lege (de exemplu, integrarea elementului tematic).

În reconstituirea limbii slave comune pentru diferite perioade ale existenței ei trebuie să ne ferim de a-i atribui trăsături care, de fapt, caracterizează o anumită etapă, și anume etapa mai tîrzie a protoslavei sau diferite limbi slave atestate în cele mai vechi monumente scrise [6]). Așa este cazul sistemului declinării protoslave, reconstruit, de cele mai multe ori, numai pe baza faptelor din ultima perioadă a slavei comune oglindite în limbile slave vechi. Pînă în prezent nu s-a acordat atenția necesară studiului urmelor unei stări mai vechi din declinarea protoslavă comparativ cu faptele corespunzătoare din alte limbi indo-europene și folosind datele importante privitoare la diversele tipuri de declinare oferite de cronologia relativă. E drept, corespondențele din sistemul declinării care se pot stabili între limbile slave și alte limbi indo-europene vechi dovedesc că structura morfologică a limbii slave comune a fost moștenită dintr-o perioadă mai timpurie. Dar aceasta nu înseamnă că în protoslavă s-ar putea vorbi numai despre o bună conservare a sistemului de declinare indo-european și despre marea apropiere a celui protoslav de cel existent în faza mai veche (indo-europeană). Cel puțin noile date ale limbii hitite nu par să confirme o asemenea presupunere cu privire la declinarea protoslavă [7]).

Schimbări importante s-au produs nu numai în sistemul fonetic al protoslavei, ci și în domeniul morfologiei. Fără îndoială, sistemul morfologic al protoslavei timpurii se deosebea în multe privințe de cel din protoslava tîrzie și din limbile slave vechi, mai ales din vechea slavă și rusa veche [8]). Trăsăturile arhaice erau mult mai numeroase.

---

6) Referindu-se la insuccesul încercărilor făcute de lingviști pentru a clarifica preistoria tipului nominal *r/n*, E. Benveniste scria: „autorii lor doreau să aprecieze vestigiile trecutului în funcție de tipurile normale, adică să subordoneze arhaismele normelor epocilor ulterioare" (Э. Бенвенист, Индоевропейское словообразование, Edit. literaturii străine, Moscova, 1955, p. 28).

7) Vezi în această privință și observațiile lui В. И. Топоров, Некоторые соображения относительно изучения истории праславянского языка, «Славянское языкознание», Moscova, 1959, p. 12—15. Privitor la unele fapte din hitită și alte limbi indo-europene din Asia Mică cf. și В. Георгиев, Исследования по сравнительно-историческому языкознанию, Edit literaturii străine, Moscova, 1958, p. 146—163.

8) De obicei, se consideră că slava comună se destramă definitiv prin sec. VI e.n. Cercetătorul sovietic V. N. Toporov consideră însă că limita superioară a slavei comune o constituie sec. X—XI cînd apăruseră deja o serie de limbi slave de sine stătătoare, de exemplu, slava veche și rusa veche. După părerea sa, nu există o contradicție principală între faptul că protoslava exista încă în sec. al XII-lea, iar rusa veche și slava veche există ca limbi independente deja din sec. IX—XI. Vezi V. N. Toporov, *op. cit.*, p. 19—20, precum și p. 6—9.

Așa stau lucrurile și în ceea ce privește tipurile de declinare din slava comună. Astfel, dintre cele șase tipuri de declinare stabilite pentru protoslava tîrzie, ca și pentru limbile slave atestate în cele mai vechi monumente scrise, numai temele în -ŏ și -ā care, de altfel, sînt de proveniență mai recentă, constituie un fenomen viu, fiind cele mai productive și cuprinzînd marea majoritate a substantivelor, lucru dovedit fie numai și de faptul că adjectivele în protoslava tîrzie se declină exclusiv după tipul nominal în ŏ și -ā (În vechime însă adjectivele aveau și alte tipuri de declinare, de exemplu, în -ŭ, -ĭ etc. [9]). Aceasta se explică, în primul rînd, prin faptul că în cadrul temelor respective începe să acționeze procesul reintegrării temei cu mult înainte ca el să se producă și în interiorul celorlalte tipuri de declinare. Absorbția a avut loc la temele în -ŏ și ā încă în indo-europeana de bază, dar se desăvîrșește în protoslavă. În perioada timpurie a slavei comune elementele tematice -ŏ și -ā se puteau delimita destul de ușor în substantivele aparținînd acestor tipuri de declinare. O rămășiță a acestei stări de lucruri o constituie, de exemplu, forma instr. sg. a temelor în -ŏ din slava veche **градомь, рабомь** și formele dat. pl., dat. - locat. dual de la temele -ŏ și -ā din vechea slavă și rusa veche (r.v. столомъ, городомъ, городама etc.). În cadrul acestor forme apare vechiul element tematic, cu toate că, de fapt, din punctul de vedere al protoslavei tîrzii, el este integrat în terminația cazuală. În slava comună tîrzie denumirea „teme în -ŏ, teme în -ā are un caracter convențional. În fond avem de-a face cu niște categorii gramaticale în care rolul principal în stabilirea tipului de declinare îl are genul gramatical.

Pe de altă parte, aceste tipuri de declinare au o influență din ce în ce mai hotărîtoare asupra celorlalte tipuri nominale: tot mai multe substantive, care în protoslava timpurie aparțineau temelor arhaice, sînt incluse în tipurile de declinare -ŏ și -ā (de exemplu, subst. братъ, сестра etc.; vezi p. 120).

Unul din tipurile cele mai arhaice ale căror urme se mai păstrează și în protoslava tîrzie îl constituie temele în -ū. E drept, unele forme cazuale, păstrate în slava comună tîrzie și atestate de cele mai vechi monumente scrise ale slavei vechi și limbii ruse, fac ca separarea temelor în discuție într-un tip nominal independent în protoslavă să pară neîntemeiată [10]). Este vorba, în primul rînd, de formele gen., locat. și dat. sg. care reprezintă, în fond, teme consonantice. Cf. v. sl. **свекръве, любъве, кръве** (gen. și locat. sg.), **свекръви, любъви, кръви** (dat. sg.) — teme în -ū și corespunzător **камене, словесе, камени, словеси** — teme consonantice. Dar acest punct de vedere este justificat numai pentru perioada tîrzie a protoslavei și pentru limbile slave vechi pe terenul cărora, într-adevăr, temele respective dispar, în genere, ca tip nominal de sine stătător. Faptele oferite însă de limbile slave vechi și de alte idiomuri indo-europene ne fac să presupunem că în protoslava timpurie temele în -ū constituiau un tip nominal aparte. Tipul respectiv cuprindea un număr destul de însemnat de substantive ale căror limite semantice pot fi stabilite destul de precis. Este vorba, pe de o parte, de substantive care arată relații de

9) Vezi A. Meillet, *Le slave commun*, ed. II-a, Paris 1934, p. 347 și 471.

10) Unii lingviști consideră că temele în -ū- nu formează un tip independent de declinare, incluzîndu-le în tipul consonantic. Vezi de exemplu, П. С. Кузнецов, Историческая грамматика русского языка. Морфология, Moscova, 1953, p. 49 și 57; L. P. Jakubinski, *op. cit.*, p. 163.

rudenie de tipul v. sl. свекры (cf. scr. *çvaçrūḥ*, v. *pers. xusrū*, lat. *socrus*, ahd. *swehur*, angl. *sweger* < * *swezrū*, arm. *skesur)* [11]), r. v. золы < sl. c. *zъly* (cf. i. e. **ĝelou-s*, gr. v. γάλως, lat. *glōs*, arm. *tal, calr)* [12]), pe de altă parte, de substantive ce arată nume de fructe de tipul v. sl. смокы, тыкы, r. v. мъркы. Temele în *-ū* mai cuprindeau și alte substantive care erau, într-un fel sau altul, apropiate din punct de vedere semantic de cele două categorii menționate mai sus. Se poate presupune că parțial aceste grupe semantice se formează după tipul în *-ū* deja pe terenul protoslavei timpurii [13]). Cf., de exemplu, v. sl. ѩтры „uxor fratris mariti", r. v. ятры, -ъве (tema în *-ū*) pentru care corespondențele din alte limbi indo-europene indică tema în *-r*: scr. *yātar*, gr. v. ἐνατηρ, εἰνάτερες lat. *janitrices*, lit. *jéntė*, *-ters* sau v. sl. цръкы, r. v. цьрькы,-ъве (< ahd *kirihha)*. Aceasta ne îndreptățește să credem că temele în *-ū* formau în protoslava timpurie un tip încă productiv.

Pe de altă parte, datele limbilor indo-europene ne duc la constatarea că la formele amintite mai sus nu se poate vorbi de tip consonantic. Cf., de exemplu, corespondențele ac. sg. sl. v. бръкь, scr. *bharūvam*, gr. v. -*v*F- în care -ъ*v* -*uv*-, -*v*F- provin din i.e. **uw*. Trecerea lui *w* însă în spiranta labio-dentală *v* se produce mult mai tîrziu [14]).

În cursul dezvoltării ulterioare a protoslavei și mai ales în limbile slave vechi cea mai mare parte a substantivelor cu tema în *-ū* trec la alte tipuri de declinare. Aceasta se datorește, îndeosebi, răspîndirii formei de ac. sg. și pentru nom. sg. (cf. *bry* -*br*ъ*v*ь, *kry* -*kr*ъ*v*ь, *svekry* -*svekr*ъ*v*ь), precum și extinderii temei prin diferite sufixe, de exemplu, *-k-* (v r. золы, золъве -золовка), - *n'i* (v. sl. рабъıни, сѫсѣдꙑни) [15]).

În ceea ce privește tipurile arhaice de teme nominale păstrate în protoslava tîrzie, material interesant ne oferă și temele consonantice. Caracterul arhaic al acestor teme decurge, în primul rînd, din faptul că în protoslava tîrzie ele manifestă tot mai intens tendința de a trece la alte tipuri de declinare. Deși în cadrul acestui tip elementul tematic se poate distinge cu ușurință, de fapt, acesta nu mai are nici o valoare semantică. Începînd încă din prostoslava timpurie, numeroase forme ale tipului consonantic au trecut la alte tipuri de declinare, mai ales ca urmare a extinderii temei prin alte sufixe. Este cazul substantivelor nomina agentis în *-tel-* și *-ar-* de tipul r. v. дѣлатель, мытарь, care, fără îndoială, se declinau inițial după tipul consonantic. Mai tîrziu, primind sufixul *j*ь< **ju*, aceste substantive trec la tipul *-jo*. Numai așa se explică faptul că la plural, unde *-j*ь nu apare, întîlnim forme în v. sl. ca дѣлатель (nom.

11) Cu privire la forma indo-europeană și analogiile cu alte idiomuri indo-europene vezi O. N. Trubaciov, *op. cit.*, p. 163.

12) V. sl. зълъва se caracterizează prin extinderea vechii teme în *-ū*. Cf. O. N. Trubaciov, *op. cit*, p. 136.

13) Vezi П. С. Кузнецов, Развитие индоевропейского склонения в общеславянском языке, Edit. Acad. de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1958, p. 42.

14) Cf. A. Meillet, *Le slave commun*, p. 37—38.

15) Pentru *-n'i* vezi și А. М. Селищев, Старославянский язык, partea a II-a, Moscova, 1951, p. 67.

pl.), дѣлатєлы (instr. pl.) — deci tipul consonantic, iar la singular prin adăugarea acestui sufix trec la tipul *—ŭ* (cf. дѣлатєлъ, dat. sg. дѣлатєлєви, мѫжєви). Ulterior atît formele de singular cît și de plural încep să fie identice cu cele în *-jo*: r. v. делателя, делателю etc. În același chip își schimbă tipul de declinare și alte teme în consoană, de exemplu, cele de tipul v. sl. гражданин[16]).

Dintre temele în *-r-* în protoslava tîrzie sînt reprezentate numai două nume: мати și дъчи (v. sl. дъшти). Judecînd după situația din alte limbi indo-europene[17]), substantivele care aparțineau acestui tip erau mult mai numeroase în protoslava timpurie. El cuprindea, cum s-a arătat mai sus, substantive nomina agentis și cuvinte ce arată o înrudire. Cf. în gr. v. πατήρ, μήτερ, θυγατηρ, Γαστηρ, αστηρ sau tipul în -αρ, -ωρ dintre care unele formează flexiunea prin extinderea temei: δέναρ, δεναρος; ἔαρ, ἔαρος. Denumirile fratelui și surorii, primind elemente tematice din alte tipuri de declinare, trec la tipul *-ŏ* sau *-ā* (vezi mai sus). Denumirea indo-europeană a tatălui (**patér*) nu s-a păstrat în protoslavă, deși există încercări de a deduce cuvinte ca bulg. пасторок, пастрок, rus. батя, ucr., батько din forma indo-europeană[18]).

Temele consonantice în *-n-* în protoslava tîrzie și limbile slave vechi sînt foarte slab reprezentate. Astfel, dintre temele consonantice masculine în *-n-* nu găsim în cele mai vechi monumente scrise decît forme izolate de tipul v. sl. камы, пламы, рємы caracterizate pînă la acțiunea procesului integrării prin elementul tematic **-on-* (sl. c. **kamons*; cf. scr. *açman-*, av. *asman-*, gr. v ἄκμων, lit. *akmuo*, *akmuõ*)[19]) sau substantive neutre (cf. v. sl. брѣмѧ, врѣмѧ, имѧ). La substantivele masculine корень și дьнь sub influența inducției gramaticale[20]) forma de nominativ, care, așa cum ne-o dovedesc corespondențele din alte limbi indo-europene (cf. lit. *dienà*, lat. *nundin — um*, v. sl. дьнь), conține elementul **-e-*, a fost înlocuită încă în protoslava timpurie prin forma de acuzativ singular. Temele respective au tendința încă pe terenul slavei comune tîrzii de a se unifica cu tipul nominal *-i*, mai ales ca urmare a faptului că o serie de forme cauzale aveau termenații identice. Cf., de exemplu, ac. sg. кость, гость și камень, ремень[21]).

În protoslava tîrzie după tipul nominal în *—ŭ* nu se declinau decît foarte puține substantive, de exemplu, în v. sl. сынъ, домъ, мєдъ, връхъ (cf. lit. *viršùs*), волъ, полъ, чинъ, лєдъ, станъ, садъ. În slava comună

16) Vezi A. M. Selișcev, *op. cit.*, p. 108—109.

17) Vezi E. Benveniste, *op. cit.*, cap. I (p. 27—46), precum și observația de la p. 55.

18) Mai amănunțit despre această problemă vezi O. N. Trubaciov, *op. cit.* p. 20—21.

19) Privitor la trecerea lui **-o* în *y* vezi П. С. Кузнецов, Историческая грамматика русского языка. Морфология, p. 44—45. Cf. și A. Meillet, *Le slave commun*, p. 425—426.

20) Mai amănunțit vezi Л. А. Булаховский, Грамматическая индукция в славянском склонении, «Вопросы языкознания», 1956, nr. 4, p. 14—30 și nr. 3/1957, p. 3—19.

21) Asupra modului cum se produce interacțiunea dintre formele citate vezi A. M. Selișcev, *op. cit.*, p. 105.

tîrzie nu s-a păstrat nici un substantiv cu tema în *-ŭ* de genul neutru sau feminin, deși faptele din limbile indo-europene vechi atestă asemenea substantive Cf. scr. *mádhu*, gr. v. μέθυ — gen. neutru, sl. și r.v. медъ — gen. masculin.

Încă din cele mai vechi timpuri acest tip nominal a început să se confunde cu cel în *-ŏ, -jŏ*, suferind o puternică influență din partea acestuia din urmă. Aceasta s-a datorat, în primul rînd, faptului că o serie de forme încetează să se mai diferențieze încă în balto-slavă, întrucît *-us* de la nom. sg. și *-um* de la ac. sg. (cf. scr. *-uḥ* și *-um*, gr. v -υς și υν, lat. *-us* și *-um*) de la temele în *-ŭ* dau pe teren slav -ъ, formele respective devin identice cu cele din tipul în *-ŏ*, unde -ъ provine din *-ŏs*. Această identitate a formelor nom. și ac. sg. a și servit drept bază pentru confundarea ulterioară a celor două tipuri de declinare. În al doilea rînd, în slavă formele elementului tematic i.e. *-ĕu* (*-ĕw-*), *-ŏu* (*-ŏw-*), *-ŭ-* s-au transformat în *-u-* (*-ov-*), *-u-* (*-ov*), -ъ. În felul acesta, protoslava începe să folosească terminațiile -ъ, *-ov-e*, *-ov-*ъ, *-u* unde elementul tematic *-u-* (*w*) nu se mai distinge. Ca urmare a acestor doi factori, tipul nominal în *-ŭ* încetează în protoslava tîrzie să mai constituie un tip independent de declinare, păstrîndu-se doar în declinarea unui număr foarte limitat de substantive. Așa se explică, de altfel, și faptul că în limbile slave, precum și în protoslava tîrzie nu mai putem stabili cu precizie care dintre cuvinte aparțineau inițial tipului în *-ŭ*, cu excepția celor cîteva substantive menționate mai sus.

Tipul nominal în *-ĭ* era destul de numeros și productiv atît în protoslava tîrzie cît și în limbile slave vechi. Caracterul arhaic al acestor teme pe terenul slavei comune tîrzii constă în faptul că elementul tematic, pe lîngă că pierde din cele mai vechi timpuri conținutul semantic, a fost integrat în treminația cazuală. Totuși, granițele semantice ale acestui tip pot fi stabilite într-o anumită măsură chiar și în protoslava tîrzie. Legăturile semantice ale temelor în *-ĭ*, cel puțin pentru epoca indo-europeană și parțial pentru cea protoslavă, pot fi presupuse cu cel mai mare temei [22]. În afară de aceasta, o trăsătură arhaică a acestui tip o constituie prezența destul de masivă a substantivelor masculine de tipul пѫть (cf. scr. *pánthāḥ*, lat. *pons*), огнь (cf. lat. *ingnis*) etc. care, ca urmare a transformării tipului respectiv dintr-un tip semantic într-un tip gramatical și, în funcție de genul gramatical, trec la tipul în *-jo*. O serie de substantive care, probabil, făceau parte din acest tip nominal au trecut la alte tipuri de declinare ca urmare a extinderii temei cu ajutorul unor noi sufixe. Cf. de exemplu, r.v. овьца (lat. *ovis*, scr. *áviḥ*, gr. v. ὄις), сьрдце (lat. *cor, cordis*). Tipul respectiv se îmbogățește de asemenea pe terenul protoslavei tîrzii cu o serie de formațiuni sufixale de genul feminin în *-nь*, *-snь*, *-lь* etc. În acest sens rolul hotărîtor l-a avut clasificarea tipurilor de declinare în funcție de genul gramatical.

Din cele cîteva observații asupra caracterului arhaic al tipurilor nominale din protoslava tîrzie rezultă, deci, că pe terenul acesteia dispar, în primul rînd, vechile limite dintre diversele tipuri de declinare ca urmare a

22) Privitor la semantica tipului în *-ĭ* vezi П. С. Кузнецов, Развитие индоевропейского склонения..., p. 41; V.V. Ivanov, *op. cit.*, p. 18.

faptului că pentru vorbitori elementele tematice nu mai au nici o valoare semantică.

În al doilea rînd, acest fenomen se datorește tendinței tot mai accentuate a substantivelor de a se grupa în tipuri de declinare după criteriul genului gramatical, ceea ce duce la subordonarea clasificării după caracterul elementului tematic față de clasificarea după gen. Drept urmare tipurile arhaice devin din ce în ce mai puțin numeroase, ele fiind incluse în noile tipuri gramaticale de declinare.

În al treilea rînd, declinarea capătă un caracter tot mai regulat ca rezultat al înlăturării vechilor tipuri arhaice și al caracterului din ce în ce mai productiv al noilor tipuri.

АРХАИЧЕСКИЕ ТИПЫ ИМЕННЫХ ОСНОВ В ПРАСЛАВЯНСКОМ ЯЗЫКЕ ПОЗДНЕГО ПЕРИОДА

Краткое содержание

Те пять типов склонения, которые приписываются общеславянскому языку, в сущности характеризуют поздний период этого языка. Имеются факты, свидетельствующие, что праславянский язык раннего периода характеризовался большим разнообразием именных типов склонения. В поздний период общеславянского языка некоторые из них перестали существовать как продуктивные типы. В этом отношении намеченная проблема малоизучена.

Исходя из этих положений, автор настоящей работы дает краткую характеристику деклинационных типов в праславянском языке и подчеркивает архаический характер на почве общеславянского языка позднего периода некоторых из них (например, основы на *-ū*, *-ŭ*, на согласный). Указываются также причины, определяющие их архаичность

TYPES DE THÈMES NOMINAUX CONSERVÉS DANS LA PÉRIODE TARDIVE DU PROTOSLAVE

Résumé

Les cinq types de déclinaisons établies pour le slave commun caractérisent, en effet, une période tardive de cet état linguistique.

Il existe des indices à prouver que le bas-slave de l'époque reculée compartait une beaucoup plus grande variété de déclinaisons que son stade ultérieur, mais il paraît que quelques uns de ces types ne sont plus productifs à une époque plus récente.

C'est un aspect moins étudié du problème. En s'appuyant sur des faits, l'auteur procède à une brève description des types de déclinaisons du bas-slave afin de souligner le caractère plus archaïque de certains de ces types dans le slave commun de plus tard (par ex. les thèmes en **-ū, -ŭ** consonantiques). L'on s'y attache également aux causes de ces évolutions.